

Ulus-Devlet' Sonrası Yeni(den) 'Ulus-Devlet': 21. Yüzyılda Hükümlranlık ve Milliyetçilik

Bugün, 21. yüzyılın ilk çeyreğini geride bırakmaya hazırlanırken, insanlık büyük bir buhranın içinde olduğu halde, hükümlranlık (*sovereignty*) ve milliyetçilik (*nationalism*) soruları tarafından adeta kuşatılmış durumda. İnsan onuru dünyanın pek çok köşesinde ayaklar altında çığnenirken, bu onuru sadece ve sadece 'insan' olmada ve kalabilmede aramak yerine o veya bu aidiyete mensup bulunmayı fetişleştirenler tarafından yeryüzü neredeyse bir cehenneme dönüştürülmek üzere. Nasıl bir enkaz üzerinde yaşadığımızı hatırlamak için yalnızca şu son beş-on yıl içerisinde Akdeniz'in trajedisine bakmak yetmez mi? Belki bir oyundan henüz kalkmışken Akdeniz'de dehşet içinde uykuya dalan ve bir daha uyanamayan türlü türlü renklere mensup çocuklar hükümlranlık tartışmasında hangi kutsalın sembolü oldular? Yoksa Filistin'de her şeyi unutup da sahilde oyun oynarken keskin nişancılarca vurulan çocuklar mı belirleyecek Kudüs'ün statüsünü ve hükümlranlık haklarını? Ya da Filistinli gariban köylünün ekmek teknesi olan ve aynı zamanda ekmeğine katık yaptığı zeytin ağaçlarından yüzlercesi, hatta binlercesi hükümlranlık bahanesiyle ateşe verilip de börtü-böcekle birlikte zıyan edildiğinde hangi barışın sembolü olacak zeytin dalı?

Neoliberal küreselleşme ve ona eşlik eden baş döndürücü hızdaki teknolojik dönüşüm son otuz yıla damgasını vurmuşken bunca milliyetçilik ve ulus-devlet tartışmaları ilk bakışta biraz tuhaf görünüyor. 1990 sonrası oluşturulan mutlak bir iyimserlik ve zafer havası içinde öldüğü söylenen neredeyse bütün illiberal ve otoriter akım ve ideolojiler, siyaset yapma biçimleri sanki tekrar hortlamışçasına büyük bir belirsizliğin ve kararsızlığın hâkimiyeti her sahada hissediliyor. Soğuk Savaş'ın bitimini takip eden yıllarda ünlü Amerikan stratejist ve siyaset bilimcisi Francis Fukuyama tarafından 'tarihin sonu' ilan edilmişti; şimdi *tarih geri döndü*. Bugünlerde sıkça 'yükselen' bir milliyetçilikten bahsediliyor. Oysaki son küreselleşme dalgası ile birlikte ulus-devletin ve onun sınırlarının aşındığı, yeni bölgesel ve küresel aktörlerin giderek ulus-devletin yerini alacağı yönünde analizler yapılmaktaydı. Gerçekten de '90'lı yıllarda bir yandan 'sınır tanımayan' çok-uluslu şirketler, öte yandan bölgesel birliklerin oluşması ve etkinliklerini arttırmaları ulus-devlet hükümlranlığının tartışılmasına zemin hazırlamıştı.

Diğer yandan, özellikle 1980'li yıllardan itibaren küresel 'Güney'in neoliberal politikalar aracılığıyla küresel sermayenin nüfuzuna ve dünya pazarlarına açılması, bu ülkelerde kolonyalizm sonrası bağımsızlıkla birlikte kurulan yeni ulusal yönetimlerin eliyle gerçekleştirilecekti. Daha da önemlisi, sömürgeleştirilmiş birçok ülkede politik açıdan kazanılmış görülen bağımsızlığa karşın ekonomik yapıda ve mülkiyet formlarında kolonyal dönemdeki işleyiş ve kalıplar pek bir değişikliğe uğramadan varlığını sürdürecekti. Bu noktada belki en ironik örneklerden birisi olarak Güney Afrika'nın hâlihazırda toprak mülkiyeti sorununu hatırlamak yerinde olacaktır. Bugün Apartheid rejiminin yıkılmasının üzerinden çeyrek asrı aşkın bir zaman dilimi geçmesine rağmen, bir toprak reformu gerçekleştirilememesi nedeniyle, toprak mülkiyetinin %90'ı beyazların elindedir. Ülkede tarımın muazzam önemi düşünülüğünde bu durum, her an patlamaya hazır devasa bir toplumsal soruna işaret etmektedir.

Buna karşılık ileri derecede sanayileşmiş, kapitalist bir ekonomiye ve piyasa toplumuna sahip 'Kuzey' ülkeleri bugün gelinen noktada ciddi bir buhranın tam ortasındadırlar. Pek çok Batı ülkesi ekolojik sorunlardan eşitsizliğe, ırkçılıktan evsizliğe kadar ağır toplumsal-politik ve insani krizlerle karşı karşıyadır. Merhametsizce yürürlüğe sokulan ve ağır toplumsal sonuçlar doğuran neoliberal reformlar neticesinde, özellikle Avrupa ülkelerinde refah toplumu modeli parçalanmış ve onun yerini, bireyi doğrudan doğruya gayri-insani, duygusuz mekanizma ve süreçlerle bitmek bilmeyen bir 'savaş' haline maruz bırakan yapılar almıştır.[1] Yine bu dönemde, yaşanan belirsizlikler, ciddi ekonomik sorunlar, dünyanın farklı bölgelerindeki çatışma, savaş ve işgallerin de tetiklemesiyle büyük insan hareketlilikleri ve göç dalgaları etkisini her alanda hissettirmeye başlamıştır. Ulusal sınırların giderek geçirgen bir duruma dönüştüğü ve muazzam büyüklükteki insan hareketliliklerine karşın koyamadığı gerçeği, neoliberal çağda giderek parçalanmış toplumların varoluşsal nitelikteki güvensizlik ve emniyet yoksunluğu haliyle birleşince ortada müthiş bir korku atmosferinin yaratılması için uygun bir zemin oluşmuş demektir. Korkunun en kolay yönlendirileceği ilk kanal ise her zaman orada bir yerlerde hazır bekleyen, aramak ve bulmak için çok fazla çaba sarf etmeyeceğiniz size-benzemeyen'dir.

Son yirmi-otuz yılda yaşanan süreçlerin sonunda bugün dünyanın pek çok köşesinde kentsel mekân (*urban space*) oldukça karmaşık ve spontane ilişki biçimlerini bünyesinde barındıran kozmopolit alanlara

dönüşmüştür. 'Öteki'nin varlığına *kendiliğinden* açık hale dönüşen bu alanlar üzerindeki hükümrancılığının sarsılmasından dehşete düşen kentin daha eski sakinleri (*residents*) için bu yabancılar (*aliens*) karşısında yapılabilecek tek bir şey vardır: sarsılan veya kaybedilen hükümrancılığın yeniden inşası. Bunu gerçekleştirmenin en sıradan ve bir o kadar kaba yolu ise eskinin bilindik, dolayısıyla alışlagelmiş ve tanıdık ilişki ve karşıla(ş)ma biçimlerini zedeleyen – 'lekeleyen' ve 'kirleten,' aynı zamanda – ne varsa tasfiye etmekten geçer.

Ulus-devlet formu, yekpare ve bütün (*corporate*) bir yapı kurgular. Farklılıklar bu homojen tahayyülün bütünlüğüne zarar veren veya zarar verme potansiyeli taşıyan unsurlar olarak ya *terbiye* edilerek 'makbul' hale getirilmeli ya da ıslahları mümkün değilse bir an evvel *tasfiye* / yok edilmelidir. Sınırın (*had* / *hudud*) işlevi aslında tam olarak burada açığa çıkar. Sınır bir *had* çizer. Bu *haddi* ancak belirli, birbirine çok benzeyen kişiler aşabilir. Sınırdaki asıl olan kapalı olma durumudur. O belirli istisnalar dâhilinde açılır. Hükümrancılık bu kapalı sınırlar dâhilinde geçerlidir. Bu nedenle hükümrancılık aynı zamanda sınırların içine doğru bir kapanmadır. Bir içe kapanmadır. Tek kelimeyle *kapanmadır*. Milliyetçilik bu kapanmanın ideolojisidir. Ne var ki hem hükümrancılık olgusu hem de milliyetçilikler kapandıkları ölçüde kırılmaşırlar. Ulus-devlet formu, işte bu belirli sınırlar dâhilinde hükümrancı kaleye sığınarak geri çekilen milliyetçi öznenin tek cazibe nesnesidir. Yine de bu özne gerçeklikten ziyade bir tahayyülün imgesi olarak aynı tahayyülün farklı renklere (yani makro ve mikro birçok milliyetçiliklere) büründürdüğü nesnesidir.

Günümüzde milliyetçilik akımlarının ve sınırların / duvarların 'yükselişi'nin birbiriyle yakından ilişkili iki vechesi gözlemlenmektedir. Öncelikle yüksek politika olarak bizatihi devletler ve hükümetler ile yönetici elitler tarafından bilinçli bir biçimde kullanılan ve manipüle edilen, kişisel çıkarlarla iç içe geçmiş olduğu halde küresel düzeyde birbiriyle bağlantılı çok farklı suç ağlarıyla ve bunların kaynaklarıyla beslenen bir yönetim kalıbından bahsetmek mümkündür. Öte yandan daha alt düzeyde sıradan insanlar ve topluluklar arasında giderek yayılan, kendi politik elitleri tarafından mağdur edilmiş olma ve dolayısıyla güçlü bir yabancılaşma hissi üzerinden gelişen bir tepki ve güvenlik kaygısı, özellikle ileri derecede ayrılmış ve teknikleşmiş toplumlar için karakteristik bir duruma dönüşmüştür. Bu iki boyutun yekdiğerini sürekli olarak beslemesi ise kaçınılmazdır.

Bütün bu tartışmaların ortasında insanlığın geleceğini tehdit eden en büyük tehlike ise Hannah Arendt'in ortaya koyduğu şekliyle 'kötülüğün sıradanlığı' / 'banalliyi' olarak tezahür etmesidir.

[2] İnsanoğlunun suç, hatta korkunç suçlar işlemesi için sadist bir canavar olmasına gerek yoktur. En sıradan insanlar bile düşünme ve muhakeme yetilerini bir kenara bıraktıkları anda tarihin kaydettiği en dehşetengiz suçları kolaylıkla işleyebilirler. İnsanlık bu gerçeği geçtiğimiz asırda birbirinden acı tecrübelerle yakından öğrendi. Ne var ki öğrenmek ve bilmek, insan toplulukları için her zaman kâfi gelmiyor; 21. yüzyılda tekrar benzer acıları yaşamamak için, bir kenarda olanları sessizce seyretmek yerine var gücümüzle kötülüğün sıradanlaşmasının önüne geçmek için mücadele etmeliyiz.

Sonnotlar

[1] Avrupa toplumlarındaki bu tür bir dönüşüm üzerine odaklanan bir tartışma için bkz. benim "Avrupa Birliği 'Kimin' Birliği?" başlıklı yazım: <https://www.insamer.com/tr/avrupa-birligi-kimin-birligi.html>

[2] Hannah Arendt, *Kötülüğün Sıradanlığı: Adolf Eichmann Kudüs'te* [Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil], çev. Özge Çelik (İstanbul: Metis, 2009 [1963]).

